

«Міжнародний рух Червоного хреста і червоного півмісяця: історія та сьогодення»

Цикл історико-патріотичних лекцій «Незламність української нації: історія та сьогодення» в ПДАБА цього разу продовжив Володимир ШАЛОМОВ, доцент кафедри безпеки життєдіяльності. Він розкрив життєво важливу тему в умовах війни Росії проти нашої держави - «Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця: історія та сьогодення».

МІЖНАРОДНИЙ КОМІТЕТ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА (МКЧХ, [англ. International Committee of the Red Cross ICRC](#)) є приватною гуманітарною установою, яка була заснована Жаном [Анрі Дюнаном](#) у 1863 році в [Женеві, Швейцарія](#).

Міжнародна спільнота надала комітету унікальні повноваження, які базуються на міжнародному гуманітарному праві [Женевських конвенцій](#), для захисту жертв міжнародних і внутрішніх збройних конфліктів.

Міжнародний комітет Червоного Хреста є частиною [Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця](#) разом із [Міжнародною Федерацією](#) та 186 національними товариствами. Це найстаріша і найшановніша організація у межах Руху.

ХТО ВІН ЖАН АНРІ ДЮНАН?

Швейцарський підприємець і громадський діяч, організатор та співзасновник Міжнародного руху Червоного Хреста. У 1901 році отримав першу Нобелівську премію миру разом з [Фредеріком Пассі](#), ставши першим швейцарським нобелівським лауреатом.

Жан Анрі народився 8 травня 1828 року в Женеві. Це місто і добропорядне буржуазне середовище, з якого він походив, навчили його ввічливості, відкритості щодо світу і дали суворе протестантське виховання.

Мати виховала його у дусі «співчуття щодо нещасних, знедолених, пригноблених».

З 18 років Дюнан присвячує своє дозвілля відвідуванню бідняків, хворих, вмираючих - він приносить їм допомогу і розраду.

Одним словом, ще задовго до того, як Дюнан присвятив своє життя піклуванню про солдатів, поранених на полях битв, він почав піклуватися про тих, хто був поранений важкою долею в мирний час".

ВАЖЛИВИМ МОМЕНТОМ СТВОРЕННЯ МКЧХ є битва під Сольферіно, давайте згадаємо цей історичний етап у Європі.

Наполеон III заступившись за Італію, що веде війну за незалежність, вирушає на чолі французьких військ битися з австрійською армією, якою командує молодий імператор Франц Йосиф.

Дюнан вирушає до Ломбардії, яка стала театром військових дій. Вже встигають відгриміти кілька великих боїв: при Монтебелло, Палестро, Мадженті; всі розуміють, що скоро має відбутися вирішальна битва.

І ось 24 червня 1859 р. неподалік від містечка Сольферіно ця битва почалася: таких кривавих битв Європа не знала з дня Ватерлоо. Дюнан перебуває зовсім поруч. Зі свого екіпажу, що мчить дорогами Ломбардії, він чітко чує звуки канонади. Усього за кілька хвилин йому судилося побачити те, що докорінно змінить усе його життя.

Згущуються сутінки. Дюнан добирається до Кастильоне. У містечку панують сум'яття і плутанина, воно все заповнене солдатами, пораненими у страшній битві. Дев'ять тисяч людей лежать на вулицях, площах, в церквах. Ось вона - зустріч із жахами війни, раптова і жорстока.

Приголомшений Дюнан виходить з екіпажу. Обійшовши все місто, він піднімається дорогою, що веде до головної церкви - К'еза Маджоре. Уздовж усього схилу, по жолобу, призначеному для стоку дощової води, безперервним потоком протягом багатьох днів струмує людська кров...

Дюнан заходить до церкви. Всюди лежать поранені. Одні тихо стогнуть або вже байдужі до всього, інші кричать від болю. У нефі церкви рояться хмари мух, усе просякнуте смородом випорожнень і гниючої людської плоті. Але разом зі співчуттям у серці Дюнана зростає й інше почуття: обурення. На устах усіх цих поранених, від яких він не відходить ні на крок ні вдень ні вночі, одні й ті самі гіркі слова: "Що ж це відбувається, пане? Ми чесно билися, а тепер... Тепер нас кинули напризволяще". Саме це і вражає Дюнана найбільше: ці люди кинуті!

Щоб розповісти правду про той бік війни, який, як правило, намагаються ретельно замовчувати, Дюнан пише книгу «СПОГАДИ ПРО БИТВУ ПРИ СОЛЬФЕРІНО», яка нікого з читачів не залишає байдужим. Він ділиться своїм потрясінням із читачами, проводить їх слідом за собою "за лаштунки" полів битв - крізь сморід і кров.

Але мета Дюнана була не в цьому. Він звертається до світової громадськості із закликом: "Це має бути відозва, з якою треба звернутися до людей усіх країн, до сильних світу і до простих ремісників..."

Ця відозва має бути адресована однаковою мірою чоловікам і жінкам... вона стосується генерала, філантропа, письменника..."

Дюнан висуває конкретні пропозиції:

"...У надзвичайних випадках, коли збираються... глави військових відомств різних національностей, чому б їм не скористатися такими зборами, щоб виробити якісь міжнародні договірні та обов'язкові правила, які, раз ухвалені і затверджені, послужили б підставою для створення Товариств допомоги пораненим у різних державах Європи?..

ШЛЯХ ДО ЖЕНЕВСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Прочитавши "Спогади про битву при Сольферіно" і повністю погодившись із висновками автора, Луїс Габріель Гюстав Муаньє (швейцарський юрист, громадський діяч, філантроп) вирішує діяти. Він наносить візит Дюнану... Їм так і не судилося досягти повного взаєморозуміння. Водночас їм вдається зійтися на найважливішому: у Женеві потрібно організувати невеликий комітет, який займеться втіленням у життя ідей Дюнана.

Створений у [9 лютого](#) 1863 року Комітет складається - як це мудро! - всього з п'яти осіб. До якого крім самого Дюнана ввійшли ще чотири представники впливових женевських родин: [Гюстав Муаньє](#), правник і голова Женевського товариства публічного добробуту, лікар [Луї Аппія](#) з великим досвідом роботи у польових умовах, друг і колега Аппія [Теодор Монуар](#) із Женевської комісії гігієни та охорони здоров'я та [Гійом-Анрі Дюфур](#), впливовий генерал швейцарської армії. Комітет був комісією Женевського товариства публічного добробуту. Ці п'ятеро женевських громадян незабаром складають план дій.

Як і Дюнан, вони вважають, що всі країни повинні створювати такі Товариства, бо як тільки спалахне війна, ці товариства зможуть негайно ж вирушити на театри військових дій на підмогу нечисленним медичним підрозділам армій своїх країн.

Дюнан з'ясовує, що в тих випадках, коли військовий лікар опиняється між розташуваннями воюючих армій, ворожі солдати без найменших вагань відкривають по ньому вогонь.

Для розв'язання цієї проблеми потрібно лише одне: домовитися про введення певного розпізнавального знака, спільного для всіх армій. Його носитимуть лікарі та санітари; його буде зображено на санітарних транспортах; його буде вивішено над лазаретами і польовими шпиталями. Одним словом, ця емблема буде відрізняти всіх тих, хто, перебуваючи в лавах збройних сил, не бере жодної участі у військових діях і, отже, не може бути підданий нападу. Цей знак з'явиться свого роду табу, забезпечить недоторканність тому, хто буде його носити. Він надасть їм новий юридичний статус, який Дюнан називає "нейтралітетом"

Ця пропозиція настільки незвична, що навіть інші члени Міжнародного комітету приймають її досить прохолодно.

Дюнану спадає на думку один дуже простий спосіб: він особисто розсилає листи всім володарям Європи і запрошує їх послати своїх представників на конференцію, місцем якої призначено Женеву, а датою - 26 жовтня 1863 р.

26 жовтня в Женеві відкривається Міжнародна конференція, яка повністю виправдовує надії її організаторів. Успіх просто неймовірний: у засіданнях беруть участь 18 представників 14 урядів.

Заризившись ентузіазмом організаторів, учасники Конференції приймають Рішення, що містять такі принципи положення:

"Ст. 1. Кожна країна повинна мати комітет, чий обов'язок полягає у тому, щоб, у разі війни і якщо виникне така необхідність, надавати допомогу

санітарним службам збройних сил усіма наявними в його розпорядженні засобами.

Ст. 5. Під час війни комітети воюючих держав надають допомогу збройним силам своєї держави, наскільки дозволяють наявні в них кошти, зокрема, вони організують добровільний персонал і приводять його до стану готовності, а також за погодженням з військовою владою завчасно готують приміщення для догляду за пораненими".

"Ст. 8. Такий персонал у всіх країнах носить однаковий відмітний знак - білу нарукавну пов'язку з червоним хрестом".

Наступного року швейцарський уряд запросив уряди всіх європейських країн, а також Сполучених Штатів, Бразилії та Мексики на офіційну дипломатичну конференцію. Своїх делегатів прислали до Женеви шістнадцять країн. [22 серпня 1864](#) конференція затвердила першу [Женевську конвенцію](#) «Про покращення становища поранених в польових арміях». Її підписали представники 12 країн та королівств.

Конвенція складалася із 10 статей, які встановили перші обов'язкові правила, що гарантували нейтральність і захист під час збройного конфлікту пораненим солдатам, медичному персоналу й гуманітарним інституціям. Крім того конвенція встановила дві вимоги для визнання Міжнародним комітетом національного товариства допомоги:

Національне товариство повинно мати визнання власного уряду

Національний уряд відповідної країни повинен бути членом Женевської конвенції

Через 50 років після заснування Червоного Хреста й прийняття першої Женевської конвенції, у світі налічувалося 45 національних товариств допомоги пораненим. Рух вийшов за межі Європи й Північної Америки, до нього долучилися країни центральної й Південної Америки: [Аргентина](#), [Бразилія](#), [Чилі](#), [Куба](#), [Мексика](#), [Перу](#), [Сальвадор](#), [Уругвай](#), [Венесуела](#); країни Азії: [Китайська Республіка](#), [Японія](#), [Корея](#), [Сіам](#); та Африки: [Південно-Африканська Республіка](#).

ДІЯЛЬНІСТЬ МКЧХ

З початком Першої світової війни, Міжнародний комітет Червоного Хреста зустрівся із надзвичайними складнощами, впоратися з якими зміг лише за сприяння національних товариств. Працівники Червоного Хреста прийшли на допомогу медичним службам європейських країн з усього світу. 15 жовтня 1914 року, Міжнародний комітет Червоного Хреста заснував Міжнародне агентство військовополонених, в якому до кінця 1914 вже працювало 1200 людей, здебільшого волонтерів. До кінця війни Агентство переслало понад 20 мільйонів листів та повідомлень, 1,9 мільйона передач й зібрало пожертвування на суму 18 мільйонів швейцарських франків. За сприяння Агентства близько 200 тисяч бранців змогли повернутися додому внаслідок обміну полоненими. Після війни Червоний Хрест організував повернення додому понад 420 тис. військовополонених.

У 1934 з'явився й був затверджений Міжнародним комітетом проєкт нової конвенції щодо захисту мирного населення в період збройного конфлікту. На жаль, більшість урядів були мало зацікавлені у впровадженні цієї конвенції, й до початку [Другої світової війни](#) вона не набрала чинності. Правовою основою роботи Міжнародного комітету Червоного Хреста під час Другої світової війни була Женевська конвенція в редакції 1929 року. Значною перешкодою було те, що Німецький Червоний Хрест, який контролювали нацисти, відмовлявся дотримуватися женеvських статей. Серед порушень була депортація євреїв з Німеччини та знищення євреїв у нацистських концентраційних таборах. Крім того [Радянський Союз](#) та [Японія](#) не були членами Женевської конвенції 1929 року й не мали легальних зобов'язань щодо дотримання її вимог.

12 березня 1945 президент Міжнародного комітету Червоного Хреста [Якоб Буркгардт](#) отримав повідомлення від генерала СС [Ернста Кальтенбруннера](#) з позитивною відповіддю на вимогу Червоного Хреста відвідування концентраційних таборів. Німеччина поставила умову, що делегати повинні залишатися в таборах до кінця війни. Міжнародний комітет надіслав 10 делегатів. Один із них, [Луї Гефлігер](#), зумів запобігти знищенню концентраційного табору Маутгаузен, повідомивши американські війська про плани німців, чим врятував близько 60 тисяч в'язнів. Інший визначний приклад гуманності продемонстрував [Фрідріх Борн](#), делегат Міжнародного комітету в [Будапешті](#). Він врятував життя від 11 до 15 тисяч євреїв. Женевський лікар [Марсель Жуно](#) був одним із перших європейців, що відвідали [Хіросіму](#) після [ядерного бомбардування](#).

У 1944 Міжнародний комітет Червоного Хреста отримав другу Нобелівську премію миру.

12 серпня 1949 були затверджені нові зміни до двох попередніх Женевських конвенцій. Женевська конвенція «щодо поводження з військовополоненими» від 1929 року була другою з історичної точки зору, але після 1949 її стали називати третьою, оскільки вона з'явилася пізніше від Гаазької. Враховуючи досвід Другої світової війни, була затверджена [Четверта женеvська конвенція](#) «щодо захисту мирного населення в часи війни». На сьогодні чотири конвенції та додаткові протоколи до них містять понад 600 статей у порівнянні з 10-ма статтями початкової Женевської конвенції 1864 року.

Перед столітнім ювілеєм, у 1963 році, Міжнародний комітет Червоного Хреста разом із [Міжнародною федерацією товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця](#), отримав третю Нобелівську премію миру.

У 2000-х роках МКЧХ активно працював у зонах конфлікту в Афганістані і створив шість центрів фізичної реабілітації для допомоги жертвам наземних мін. Їх підтримка поширюється на національні та міжнародні збройні сили, цивільне населення та збройну опозицію.

МКЧХ є єдиною установою, на яку покладено завдання стежити за дотриманням міжнародного гуманітарного права (МГП) – галузі

міжнародного права, що обмежує застосування насильства під час збройних конфліктів.

І хоча МКЧХ не може фізично захистити людей, однак намагається звести до мінімуму загрози для них, запобігти та зупинити жорстоке поводження з ними, привернути увагу до їхніх прав. Організація повідомляє про порушення МГП відповідним органам влади. МКЧХ регулярно нагадує державам про їхній обов'язок поширювати знання про МГП. Організація сприяє включенню МГП в освітні програми, надає допомогу при розробці навчальних планів вишів.

До речі, на нашій кафедрі ведеться підготовка здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Цивільна безпека», під час викладання дисципліни «Цивільний захист» нами включено до лекційних занять тема стосовно МКЧХ. МКЧХ надає державам технічні рекомендації та допомагає їхнім органам влади приймати національні закони і постанови для імплементації МГП.

У випадку збройного конфлікту МКЧХ зазвичай конфіденційно звертається до обох сторін протистояння, що дозволяє вести конструктивний діалог та ефективно працювати в зоні бойових дій. При цьому організація залишає за собою право виступити з публічним засудженням конкретних порушень МГП.

УКРАЇНА ТА МКЧХ

Договір між урядом України та МКЧХ був підписаний у 1995 році та набув чинності у 2004 році. Робота МКЧХ на території України почалася після російської агресії у 2014 році. Після 24 лютого 2022 року організація значно розширила масштаби своєї діяльності. У 10 представництвах МКЧХ в Україні працює близько 700 співробітників. Вони доставляють предмети першої необхідності переміщеним особам, постачають ліки та витратні матеріали медичним закладам, відновлюють системи водопостачання, надають іншу життєво необхідну допомогу.

У звіті МКЧХ зазначено, що за період з 24 лютого 2022 року співробітниками організації на території України проведено низку заходів. Що стосується охорони здоров'я, 135 медичних закладів отримали допомогу у вигляді медичного обладнання, ліків, вимірювальних приладів тощо. Було передано понад 14 тисяч комплектів першої допомоги. 863 людини отримали психологічну підтримку. 319 поранених і хворих отримали допомогу з перевезенням, медичною евакуацією та догоспітальною невідкладною медичною допомогою. Загалом понад 1 мільйон людей отримали допомогу у вигляді продуктів харчування, грошей та нехарчових продуктів (гігієнічні набори, предмети побуту тощо).

У галузі критично важливої інфраструктури та допомоги з житлом 30 водоканалам у 12 областях було передано обладнання та матеріали для водоочищення. За допомоги МКЧХ було відновлено центральне опалення в окремих частинах Київської, Харківської, Миколаївської та Чернігівської областей. Близько 849400 літрів питної води було доставлено у Донецьку область у зв'язку з проблемами з водопостачанням. Було надано допомогу з

відновленням електропостачання в Миколаївській області. Близько 13 тисяч пошкоджених осель було відремонтовано завдяки наданим матеріалам та інструментам. Також 36 лікарень та закладів первинної медико-санітарної допомоги отримали матеріали для ремонту.

У галузі захисту життя та гідності працівниками МКЧХ було передано понад 3000 повідомлень родинам позбавлених свободи осіб. 203 родини осіб, зниклих безвісті або позбавлених волі, отримали грошову допомогу. Також грошову допомогу отримали близько 790 сімей загиблих або поранених цивільних осіб. Було проведено 65 інформаційних сесій, на яких було роз'яснено щодо небезпеки мін та вибухонебезпечних залишків.

Незважаючи на діяльність МКЧХ, наразі стосунки між організацією та Україною можна характеризувати як напружені. Зокрема, у середині березня 2022 року місія МКЧХ покинула Маріуполь, мешканці якого потребували значної комплексної допомоги. Також резонанс в Україні викликав [візит](#) тодішнього президента МКЧХ Петера Маурера до Москви, де він поспілкувався з міністром закордонних справ Росії Сергієм Лавровим. На зустрічі, між іншим, було висловлено думку про необхідність відкриття офісу МКЧХ в Ростові-на-Дону.

У середині жовтня 2022 року деякі українські політики стали вимагати від МКЧХ, щоб представники організації відвідали колонію в Оленівці та інші місця, де росія утримує військовополонених. Антикризисний радник голови ОП **Михайло Подоляк** навіть заявив, що можна буде ставити питання про розформування МКЧХ, якщо організація й надалі буде зволікати з виконанням своїх обов'язків. У пресрелізі МКЧХ зазначено, що представники організації готові відвідати військовополонених, однак не можуть отримати до них доступ.

Оцінюючи роботу МКЧХ, необхідно враховувати її номінальний статус та межі юрисдикції. МКЧХ є приватною організацією, тобто не несе жодної міжнародної відповідальності за свою діяльність. Вона має формальний міжнародний статус, оскільки покладає на себе зобов'язання щодо стеження за дотриманням норм МГП. Тобто у світової спільноти немає механізмів для того, щоб розпустити організацію. Глобальне невдоволення діяльністю організації хіба що може призвести до зменшення або припинення добровільних внесків у її бюджет. Юрисдикція МКЧХ тримається на тому, що переважна більшість держав світу приєдналася до Женевських конвенцій.

Однак слід розуміти, що ці конвенції не мають примусової сили. Тобто авторитет МКЧХ існує настільки довго, наскільки держави світу погоджуються його визнавати. У своїх заявах та пресрелізах МКЧХ навіть не наважується вказати, що саме росія не допускає співробітників організації до військовополонених. Створюється враження, що цьому заважають певні непізнавані людським розумом закони Всесвіту. При цьому критикам МКЧХ слід розуміти, що альтернативи організації наразі немає. Зрештою, МКЧХ робить чимало.

І все ж, Міжнародний комітет Червоного Хреста має публічно виходити та заявляти про те, що росія не дає їм виконувати їхній мандат. Про це заявив Уповноважений Верховної Ради з прав людини Дмитро Лубінець:

«Я постійно порушую питання про те, щоб вони виконували свій мандат. І якщо вони не можуть його виконувати, то вони мають виходити і публічно про це говорити. І найголовніше – назвати країну, яка не дає їм це зробити. Це - російська федерація», - заявив він. Лубінець уточнив, що мандат Міжнародного комітету Червоного Хреста в Україні засвідчений Женевськими конвенціями. Він висловив думку, що МКЧХ свій мандат на 100 відсотків наразі не виконує.

Відповідаючи на питання щодо заяви МКЧХ в Україні про те, що вони ніколи не гарантували безпеку українських військовополонених після передання їх росіянам, і що вони гарантували тільки безпечний вихід з «Азовсталі», Лубінець сказав, що може поради всім представникам МКЧХ уважно читати Женевські конвенції, бо там все прописано. «А там прописано, що держава, яка утримує військовополонених, має забезпечити нормальні умови їхнього перебування, надати їм медичну допомогу, забезпечити їх необхідним харчуванням і навіть забезпечити не рідше одного разу на місяць листування з родичами. І Міжнародний комітет Червоного Хреста відповідно до міжнародних конвенцій має це перевіряти», - заявив він.

Україна очікує переформатування Міжнародного комітету Червоного Хреста, який продемонстрував свою неефективність в контексті війни в Україні, та не виключає можливість створення альтернативної організації.

Про це в інтерв'ю [Радіо Свобода](#) сказав уповноважений Верховної Ради з прав людини Дмитро Лубінець.

Омбудсмен також вказав, що вісім років [МКЧХ](#) використовував термін «конфлікт» або «криза в Україні» у своїх офіційних доповідях про війну. Крім того, Лубінець нагадав, що ініціював питання виключення росії зі структур Червоного Хреста та очікує на відповідь.